

DRASKÓCZY ISTVÁN

A MAGYAR KIRÁLYSÁG GAZDASÁGA ÉS MÁTYÁS

A középkori Magyar Királyságot a kortársak a föld termékenysége, az ásványi kincsekben való gazdagsága miatt becsülték. Való igaz, az akkori Európa aranytermelésének nagy része Magyarországról származott, de jelentős volt az ezüst, a réz és a só bányászata is. Nem tekinthető népes országnak, hisz' a lakosok száma 3–3,5 millióra tehető, miként a szomszédos Lengyel Királyságé, amely azonban ki-
sebb területtel rendelkezett.

1458-ban Mátyás nehéz örökséget vett át. A majd' húsz esztendei polgárháború pusztulást hozott, belső bizonytalanságot teremtett. A lakosságnak békére, jogbiztonságra, erős királyi hatalomra volt szüksége. A fiatal uralkodónak azonban még öt évet kellett küzdenie azért, hogy ellenfeleit legyőzze. Uralkodónk erős hatalmat épített ki, növelte a közbiztonságot.¹

A királyok azon intézkedéseinek, amelyek a gazdaságra vonatkoznak, az a céljuk, hogy mind nagyobb jövedelemre tegyenek szert. Ahhoz azonban, hogy helyes döntéseket hozzanak, pénzügyekhez értő megfelelő szakemberekre volt szükségük.

Mátyás az összes királyi jövedelemfajta kezelését (leszámítva a budai udvarbíró által felügyelt királyi uradalmakat) a kincstartóra bízta 1468-ban. Ezzel egységes pénzügyigazgatási szervezetet teremtett az uralkodó. Korábban ugyanis a különböző bevételi forrásokat külön kezelték. A változás azért tekinthető fontosnak, mert így a bevételeket és a kiadásokat pontosan nyomon lehetett követni, költségvetést lehetett készíteni. 1467 végén olyan valaki került Ernuszt János budai polgár sze-

mélyében a kincstár élére, aki már évek óta a királyi pénzügyigazgatásban tevékenykedett. A kincstári reform is az ő nevéhez fűződik. 1476-ig töltötte be a kincstartói hivatalt. 1478 végén Ernuszt alkincstartója, a jobbágyi származású Nagylucsei Orbán került a pénzügyek élére, aki tizenkét esztendeig, Mátyás haláláig irányította ezt a hivatalt. Mind a ketten élvezték királyunk bizalmát. Hosszú működésük biztosította a hivatali szervezet stabilitását.

A kincstartó nevezte ki a szervezet fő tisztviselőit, de a személyek kiválasztásába a király beleszólhatott. Megesett, hogy a vidéki hivatalok, kamarák vezetőjét maga az uralkodó nevezte ki. Így módon Mátyás közvetlenül tudta ellenőrizni a kincstár működését.

A király gazdasági tanácsadójának elsősorban a kincstartókat tekinthetjük, akik hivatalukból következően jól ismerték az országot, jártasak voltak pénzügyekben. Különösen Ernuszt Jánosnak lehetett nagy a befolyása.²

A gazdaság fejlődéséhez elengedhetetlen az, hogy a kereskedők, a vásárlók biztosak legyenek abban, hogy a megbízhatnak a pénz értékében. Az aranyforint kiváló minőségén elődjeihez hasonlóan ő sem változtatott, ám silány dénárak kerültek forgalomba, amelyek csekély ezüsttartalommal rendelkeztek. Megesett, hogy egy-egy aranyforint 200, esetleg 300 dénárt ért. 1465-ben a kamarák Mátyás legsilányabb minőségű pénzeit bocsátották ki. Egyre kevésbé lehetett elodázni a pénzreformot.

Átfogó változásra 1467-ben került sor, amelynek nyomán hosszú időre, 1521-ig stabilizálták a dénár értékét. Mintának Zsigmond király jó minőségű ezüst dénárját tekintették, és

egy aranyforint 100 dénárt ért. Emellett Mátyás garasokat és obulusokat is veretett. Az aranypénzek előlapjára és az ezüstpénzek hátlapjára Szűz Mária alakja került. Az új pénz teljes bevezetése három évet vett igénybe. 1470-ben két verdét, a budait és a kassait megszüntette a király. Ettől kezdve csak három helyen, Körmöcbányán, Nagybányán és az erdélyi Nagyszébenben vertek pénzt, vagyis azokon a helyeken, amelyek bányavidékeken feküdtek. Bár országosan hazai pénzt használtak, de a határidékről nem lehetett a külföldi fizetőeszközt kiszorítani. Így Nyugat-Magyarországon bécsi dénárok forogtak, míg az erdélyi Szászföldön igen gyakran török pénzzel, aszperral fizettek.³

Az 1467-ben kialakított pénzügyi rendszer a 70-es évek végéig működött stabilan. Úgy látszik, hogy ekkor nehézségek léptek fel. Ernuszt kincstartó utóda, Handó György idején (1476–1478) Nagylucsei Orbán lett az ország összes aranybányájának és sókamarájának az ispánja. Feltehetően az uralkodó tőle várt olyan intézkedéseket, amelyek révén többet lehetett volna kibányászni ebből a két ásványból. Midőn azonban 1478-ban Nagylucsei kincstartó lett, ez a funkciója megszűnt.

A 70-es évek végén tapasztalható átmeneti pénzügyi bizonytalanság mögött a bányászat problémáit is sejthetjük. A 15. század első felében kevesebb ezüstöt és aranyat hoztak a felszínre, mint a 14. században. Mátyás uralkodása idején fellendült a nemesfém bányászat. Ennek az az oka, hogy Nagybánya vidékén újabb lelőhelyeket találtak, növelni lehetett itt a kitermelést. Ez a boldog korszak az 1470/80 fordulóján a végéhez közeledett. Ugyan Körmöcbánya maradt a főpénzverde, ám termelési eredményei alapján Nagybánya verdéje megelőzte őt.

A hazai bányászat legfőbb gondja az volt, hogy a felszínhez közeli ércelőfordulások idővel kimerültek, s emiatt a bányászoknak minél mélyebbre kellett az értékes fémekért lemenniük. A mélybe vezető aknák kialakítása, tárnák vágása sokba került. Sok fejtörést okozott a bányászoknak a víz. Ebből a célból vizet elvezető altárnákat vágtak, illetve vízkiemelő gépeket létesítettek, ami drága mulatság volt. A tőkeszegény hazai vállalkozóknak nem volt elegendő pénzük arra, hogy megfelelő szerkezeteket építsenek.⁴

1475-ben a Garam melléki bányavárosok szerződést kötöttek a magyar származású gazdag krakkói polgárral, Thurzó Jánossal és társaival arról, hogy vízkiemelő szerkezetet készítsenek. A társaság egy aranyforintot, s a víztelenített bányák hozamának hatodát kapta volna más előnyök mellett minden vízkiemelő kerék után. Mátyás oly fontosnak tartotta a szerződést, hogy maga is megerősítette, és kijelentette, hogy ha Nagybányán vagy másutt vízkiemelő szerkezetet létesítenének, hasonló kedvezmények járnak nekik. Az uralkodó azzal igyekezett a társaság tagjait megnyerni az ügynek, hogy a külkereskedelmi vám, a harmincad alól mentességet biztosított nekik, és ígéretet tett arra is, hogy az általuk felhozott minden márka (kb. egynegyed kilogramm) ezüstért négy és fél aranyforintot fizetnek nekik a kamarák. Az ügyet az uralkodónál nem kisebb személyiség, mint maga a kincstartó, Ernuszt János támogatta. A király engedménye jelzi, hogy a nemesfém kitermelése körül nem volt már ekkor sem minden rendben. Az uralkodói kedvezmények ellenére a szerkezetet nem sikerült üzembe helyezni. Thurzó 1478-ban már a Harz hegységben található Goslarban tűnt fel.⁵

Felismerve a bányászat nehézségeit, az uralkodó a Garam vidékén egyes bányavállalkozókat évekre felmentett a bányabér megfizetése alól. Nagybányán meg kellett fenyegetni a vállalkozókat (1482-ben), hogy amennyiben nem törődnek bányáikkal, az uralkodó elkobozza szőlőiket, házaikat, kohóikat, érczúzó malmaikat.

A királyi fenyegetést tett követte, ugyanis koboztak el érczúzó malmokat, kohókat a városban. Az alacsony bérek miatt elégedetlenkedő bányászokkal szemben pedig katonákat vetettek be. Erre a bányamunkások 1483-ban

MI, MÁTYÁS ISTEN KEGYELMÉBŐL, MAGYARORSZÁG, CSEHORSZÁG STB. KIRÁLYA, KEGYES ÜDVÖZLETÜNKET KÜLDJÜK HÍVEINKNEK, SELMEC VÁROS KÖRÜLTEKINTŐ BÍRÁJÁNAK, ESKÜDTJEINEK, VALAMINT TÖBBI POLGÁRAINAK ÉS NÉPÉNEK, AKIK TUDOMÁST SZEREZNEK E LEVELÜNKRŐL.

NAGYMÉRTÉKBEN NEMTETSZÉSÜNKRE SZOLGÁLT, AMIDŐN TUDOMÁSUNKRA JUTOTT, HOGY SOKAN VANNAK KÖZÖTTETEK, AKIKNEK KIZÁRÓLAGOS KENYÉRKERESETI FORRÁSÁT A BORKIMÉRÉS JELENTI, A BÁNYÁSZOK PEDIG, AKIKNEK A BÁNYÁBAN KELLENE DOLGOZNIOK, IGEN GYAKRAN ELHANYAGOLJÁK MUNKÁJUKAT, ÉS ELLEPIK A KOCSMÁKAT; EMIATT AZUTÁN AZOK A JÖVEDELMEINK, ME-LYEK A BÁNYÁKBÓL SZOKTAK BEFOLYNI, ALAPOSAN MEGCSAPPANNAK, AZOK A BÁNYATULAJDONOSOK PEDIG, AKIK E BÁNYÁKAT ÜZEMELTETIK, IGEN SÚLYOS KÁROKAT SZENVEDNEK, S HA ORVOSLATRÓL NEM GONDOSKODUNK, LEHETSÉGES, HOGY A JÖVŐBEN CSAK SÚLYOSBODNAK VESZTESÉGEIK.

HOGY TEHÁT EZ AKADÁLYOZÓ KÖRÜLMÉNYEK MIATT EL NE HANYAGOLÓDJÉK A BÁNYA-MŰVE-LÉS, HANEM INKÁBB MINDENKI KÉSZSÉGESEBBEN ÉS SZÍVESEBBEN FOGLALKOZZÉK E TEVÉKENYSÉG-GEL — ELHATÁROZTUK, HOGY RENDELKEZÉST BOCSÁTUNK KI, ÉS E RENDELETÜNKET JELEN OKLEVE-LÜNKBEN KI IS HIRDETJÜK, MISZERINT A JÖVŐBEN SENKI E VÁROSUNKBAN LAKOZÓ EMBEREK KÖZÜL NE MERÉSZELJEN BORMÉRÉST, ILLETŐLEG NYILVÁNOS KOCSMÁT TARTANI, CSAK ABBAN AZ ESETBEN, HA BÁNYÁT IS ÜZEMELTET MALMOKKAL ÉS KOHÓKKAL, VAGYIS OLVASZTÓKKAL EGYETEMBEN. HOGY PEDIG ANYAGI SZÜKSÉGBŐL SENKI NE KÉNYSZERÜLJÖN VISSZALÉPNI A BÁNYAMŰVELÉSTŐL, EZÉRT LEHETŐSÉGET ADUNK ARRA, HOGY AHÁNYAN CSAK AKARNAK, ALAKÍTSANAK EGYLETET BÁNYÁK NYITÁSÁRA ÉS MŰVELÉSÉRE, ÉS KÖZÖS JÖVEDELEMMEL MÉRHESSENEK BORT IS. AZOKAT VISZONT, AKIK VONAKODNAK A BÁNYAMŰVELÉSTŐL, KIRÁLYI RENDELETTEL TILTJUK EL A BORMÉRÉSTŐL MEG A KOCSMAHASZONTÓL; EGYÜTTAL TELJHATALMAT ADUNK IDŐLEGESEN KINEVEZETT BÁNYAISPÁN-JAINKNAK, ÉS JELEN OKLEVELÜNKKE A LEGSZIGORÚBBAN MEG IS PARANC SOLJUK NÉKIK, HOGY MINDAZOKNAK ÖSSZES JAVAIT ÉS JÓSZÁGAIT, AKIK BÁNYAÜZEMELTETÉS NÉLKÜL KIZÁRÓLAGOSAN BORMÉRÉSBŐL NYERIK TINÁLATOK A JÖVEDELMÜKET, FOGLALJÁK LE FELSÉGÜNK RÉSZÉRE, LEVELÜNK JOGEREJÉNÉL ÉS HITELÉNÉL FOGVA.

KELT REGEDÉN, 1481. MÁRCIUS 29-ÉN, LAETARE VASÁRNAS ELŐTTI CSÜTÖRTÖKÖN, MAGYARORSZÁGI URALMUNKNAK HUSZONNEGYEDIK ÉS A CSEHORSZÁGINAK TIZENKETTEDIK ÉVÉBEN.

[MÁTYÁS KIRÁLY LEVELE SELMEC VÁROSÁNAK]

MÁTYÁS KIRÁLY ARANYFORINTJA
ELŐOLDAL ÉS HÁTOLDAL

vagy 1484-ben felgyújtották a királyi bányát. A kitermelés évekre visszaesett, s már soha többé nem tudta elérni a korábbi szintet.⁶ Talán ezekkel az eseményekkel is magyarázható, hogy 1486-tól az ezüstpénzeket már csak egy helyen, Körmöcbányán vertek. Érthető ez az intézkedés, hisz a legtöbb ezüstöt épp a Garam vidékén, Selmezbányán, Körmöcbányán hozták a felszínre.

Sajnos kevés ismeretünk van arról, hogy mennyi aranyat vagy ezüstöt bányásztak nálunk ebben az időben. Az 1480-as években az aranytermelés meghaladhatta az 1200 kilogrammot. Ekkor évente 327 ezer aranyforintot készítettek a pénzverdék. A 70-es években, amikor még jobb volt a helyzet, bizonyára több nemesércet bányásztak, több aranypénzt vertek. 1475/76 táján a királynak a pénzverésből s bányászatból (utóbbi esetben a rézbányászatról sem feledkezhetünk meg) mintegy 60 ezer forint haszna származott egy olasz híradás szerint. Ez a nyereség az 1480-as évekre visszaesett. A nemesfémbányászat és pénzverés haszna mintegy 43–44 ezer forint lehetett.⁷

A pénzverés átszervezése, a jó minőségű ezüstdénárok kibocsátása Mátyás messzeható gazdasági intézkedésének bizonyult. Figyelemre méltó, hogy a dénár ezüstartalma magasabb volt annál, mint amennyit az arany és ezüst árának egymáshoz viszonyított aránya megkívánt volna. Európában 1:10 és 1:12 között ingadozott az arány. Ezzel szemben a dénárok ezüstartalma alapján a pénzzé vert arany és ezüst úgy viszonyult egymáshoz, mint 1:8,38. Úgy tűnik, hogy a kincstár felértékelte az ezüstdénárt és relatíve leértékelte az aranyforintot. Egyébként, ha valaki ezüstöt akart aranyforint-ra váltani, 3–8 dénárt rá kellett fizetnie.

Ennek a sajátosságnak kereskedelmi következményei lettek, mivel a behozatallal és a kivitellel foglalkozó személyek köre szétvált. Az olasz és délnémet kereskedők, akik luxuscikkeket, posztót vagy más árut hoztak az országba, termékeik ellenértékéért nem vásárol-

tak be Magyarországon, hanem kivitték a pénzt. A kivitel így a hazai vállalkozók kezébe került. Az export legjelentősebb tételét az élőállat, elsősorban szarvasmarha tette ki. Az ökor exportja épp a 15. század második felében lendült fel. A hazai tözsérek a szomszédos nyugati országok vásáraitra hajtották állataikat, és ott értékesítették őket. Különösen Buda, Pest, Fehérvár és az Alföld városainak magyar polgárságát gazdagította a marhakereskedelem.⁸

A kivitel és a behozatal növekedése természetesen növelte a kincstárnak a külkereskedelmi vámból, a harmincadból származó bevételeit.

A polgárháborús időszakban jelentősen csökkent a harmincad jövedelmezősége. Uralkodása elején így alig 10 ezer forintot tett ki. Ez a tény nem csupán a belháborúval magyarázható, hanem azzal is, hogy jelentős városok (pl. Kassa, Pozsony, Zágráb, Eperjes, Bártfa stb.) mentességeket szereztek.⁹ Ám nem feledkezhetünk meg az osztrák fizetőeszköz romlásáról sem.

Ausztriában III. Frigyes császár 1458-tól kezdve egyre rosszabb minőségű pénzt kezdett el veretni. 1460-ra egy magyar aranyforint árfolyama 3686 pfennig lett. Csupán 1469-től kezdtek jobb minőségű pénzeket verni Ausztriában (ettől kezdve egy magyar aranyforint 300 bécsi dénárt ért).¹⁰

A pénzügyi krízis idején csökkent a nyugati határon lebonyolódó forgalom. A válság következtében a határnál fekvő Pozsony elvesztette korábbi vezető szerepét, ami az ország fővárosát, Budát juttatta előnyös helyzetbe. A belháború lezárulta után a külföldi kereskedők is szívesebben telepedtek le a fővárosban, hisz' innen könnyebben tudták intézni magyarországi üzleteiket.

Buda érdekeit szolgálta, hogy ugyan az 1460-as években a király még elismerte Pozsony és Sopron lerakatjogát (árumegállító jogát), de az 1480-as években már felfüggesztette a két helységnek ezt a kiváltságát. Az intézkedés megkönnyítette a budaiaknak azt, hogy a délnémet városok lakóival közvetlenül kereskedjenek.

MÁTYÁS KIRÁLY EZÜSTGARASA
ELŐOLDAL ÉS HÁTOLDAL

Erdélyben Brassó lerakatjogra vonatkozó korábbi kiváltságát bővítette, s ezzel megakadályozta, hogy a havasalföldi kereskedők az általuk szállított keleti fűszerrel az ország belsőjében kereskedjenek.¹¹

Jelentős reformlépésre került sor az 1467. évi márciusi országgyűlésen. Ekkor a király a harmincadot átnevezte, *vectigal sacræ coronæ* (= szent korona vámja) lett a neve. Ettől kezdve az oklevelek a két elnevezést felváltva használták, miközben Erdélyben a „huszad” név honosodott meg. A névváltoztatás révén megszűntek a korábbi kiváltságok és mentességek. Megesett természetesen, hogy a király később is adott időlegesen mentességet a vám megfizetése alól.

A névcserén túlmenően a harmincad nagyságát is megnövelték, ugyanis 3,33 százalék helyett 5 százalék lett a vám nagysága. Valószínűleg az első lépésekre már korábban sor került, ugyanis a bérlet idején Pozsony városa azoktól, akik nem a város polgárai voltak, az áru értékének az 1/17 részét kérte. Feltehetően a pozsonyiak eljárása adta a gondolatot ahhoz, hogy a tarifát megemeljék.¹²

A külkereskedelem fejlődése, a mentességek megszűnése, a tarifa emelése jótékonyan hatott a bevételek alakulására, és az 1470-es években Mátyás kincstárának már 50 ezer forintot hozott évente ez a vámfajta. Az állatkivitel miatt nem lehetetlen, hogy a külkereskedelem utóbb még több haszonhoz juttatta az uralkodót.

Mátyás nem csupán a külkereskedelmet igyekezett támogatni, hanem a belkereskedelemre is gondot fordított. Segítette a városok fejlődését, megerősítette, bővítette korábbi privilégiumait. Vámmentességet biztosított több településnek, vásártartási engedélyeket bocsátott ki. Harminckét esztendei kormányzása alatt például a kisebb vagy nagyobb városokban összesen 59 sokadalom (országos vásár) tartására adott engedélyt, eddigi ismereteink szerint. Ötven évnyi uralkodása alatt Zsigmond (1387–1437), 1490 és 1526 között Jagelló királyaink

több engedélyt adtak ki (107, illetve 82) ugyan, ám a számot nem szabad lebecsülnünk. A távolsági kereskedelem áruai, importált termékek vagy élőállat nagy tételben épp a sokadalmaikon talált gazdára. A királyi politika célja az volt, hogy a gazdaság igényeinek megfelelően növelje azoknak a helységeknek a számát, ahol a kereskedők áruikat törvényes keretek között értékesítik. A kiváltság elősorbán gazdaságilag fejlődőképes településeket erősítette, hisz növelte piacaik forgalmát. A vásár a kereskedőnek sem jött rosszul, hisz nem csupán a piac időtartama alatt, hanem midőn oda igyekezett, onnan eljött, az úton is védelmet élvezett, nem lehetett őt bármely ürüggyel letartóztatni avagy áruit elvenni. A király a szabad kereskedelmet segítette így elő.¹³

Midőn 1476-ban több város pert indított a váradi káptalan ellen, mert túlzottan magas vámokat követelt a kereskedőktől, a polgárok mellé állt, és arra kényszerítette az egyházi intézményt, hogy csökkentse a tarifát. Nagyvárad ugyanis az ország egyik fontos kereskedelmi központja volt. A magyarországi és az erdélyi kereskedők találkoztak itt, adták el egymásnak a nyugati posztót, az osztrák kést, a Fekete-tenger vidékéről behozott keleti fűszereket. A királyi intézkedés épp ezeknek az áruknak az értékesítését könnyítette meg.¹⁴

A királyi bevételek között a második helyet a sómonopóliumból származó nyereség foglalta el. Ennek a terméknek a bányászata és értékesítése a 13. század vége óta királyi monopólium volt. Ezt a cikket a bányáknál illetve a kamaráknál lehetett csak megvásárolni, az uralkodó által megállapított szabott áron. Aki megvette, engedély birtokában – a kamarahe-lyeket, illetve körzetüket leszámítva – kereskedhetett vele.

Nem volt tehát közömbös, hogy mennyi kő-sót bányásztak. Mátyás a termelés fellendítésére törekedett. Támogatta a bányavárosokat, megerősítette kiváltságaikat, a sóbányászokat több helyen mentesítette az adó megfizetése alól.

A szervezet élén a sókamaraispán állt, akinek a bányák, illetve az ország belsejében található királyi kamarák voltak alárendelve. Az ország területén két jelentős bányavidék található: Máramaros és Erdély. Még Zsigmond király döntött arról, hogy a királyság északkeleti részén (tehát a Felvidék keleti tájain) Máramaros termékét kellett értékesíteni, míg másutt Erdély sóját használták. Mátyás idején Máramaros sókamaraispánja (aki egyben a megyésispán is volt) irányította a teljes körzetét, míg az erdélyi sókamaraispán felelt az erdélyi bányák, illetve a körzetébe tartozó kamarák tevékenységéért. 1480 táján a máramarosi sókamaraispánság a királyné, Beatrix birtokába került.

A magyar terméknek konkurenciát jelentett az osztrák és a lengyel só behozatala. Mátyás 1464 táján véget vetett az osztrák importnak. Ám a lengyel termék behozatalát nem tudta megakadályozni, ugyanis az ország északi részére kevés hazai kősót tudtak eljuttatni. Az erdélyi kősóból ellenben kisebb-nagyobb mennyiséget szállítottak a Balkánra.

Mátyás már uralkodása kezdetétől a kamara-helyek számának a szaporításával akarta a szabad forgalmat korlátozni, ám mégis akadtak megyék, ahol nem létesült sóhivatal. A terv, hogy növelik a sókamarák számát, Ernuszt kincstartóhoz kapcsolható.

A magánszemélyek által folytatott sókereskedelmet nem lehetett visszaszorítani. A bányavárosok lakói vámmentességükre támaszkodva kerestek ezzel a termékkel. Az ország legnagyobb sókamarája Szegeden működött. A város polgárai kivették részüket a kereskedelemről, így Somogyba szállítottak ebből a cikkből, amiért cserébe bort vásároltak. Debrecen lakóinak maga a király engedélyezte, hogy szabadon forgalmazhatják ezt az értékes cikket. A sómonopóliumból Mátyás nem csekély, 80–100 ezer forintnyi jövedelemre tett szert.¹⁵

A királyi bevételek legnagyobb része a jobbágyságra kivetett adóból származott. Az ország lakosságának túlnyomó többségét ugyan

is a jobbágyság alkotta. Ennek a társadalmi rétegnek a helyzetét (most nem szólva földesuraikról) az uralkodó adópolitikája befolyásolta.

A jobbágynépet az ún. kamara haszna adó (ismertebb nevén kapuadó) terhelte eredetileg, amelyik 5 jobbágyportánként tett ki évente egy aranyforintot. Ebből az adófajtából Zsigmond királynak még mintegy 80 ezer aranyforintja származott. V. László már csak 40 ezer forintot remélhetett, uralkodása elején Mátyás pedig még kevesebb pénzt látott belőle. Ennek az az oka, hogy sok földbirtokosnak sikerült elérnie az évtizedek alatt, hogy jobbágjai ne fizessék a kamara hasznát. Nem feledkezhetünk meg a szegényedéstről, pusztulásról sem, amit a belháború okozott. Amint a béke helyreállt, a jobbágyság ismét össze tudta szedni magát.

MÁTYÁS KIRÁLY EZÜSTDÉNÁRJA
ELŐOLDAL ÉS HÁTOLDAL

1467-ben Mátyás jelentős reformokat vezetett be. A mentességek miatt a kamara haszna adót megszüntette, s új adófajtaát vezetett be, a *tributum fisci regalis*-t, amelynek az összege azonos volt az előzővel. Ám a névváltozással a mentességek megszűntek, s a király az egyházi nemesektől, a várjobbágyoktól, az erdélyi jobbágyoktól is követelte ezt az adót. Nem csoda, hogy az ország mozgolódott, Erdélyben felkelés tört ki. Az uralkodó a felkelést leverte, de óvatosabb lett. 1468-ban az egyházi nemesek adómentességét elismerte, ám 1488-ban mégis fizettek adót. 1468 után (1471-től állandósult ez a gyakorlat) az ezen a címen beszédett pénzt már betudták a rendkívüli adó összegébe. Ugyanis a királynak a kapuadónál jóval több bevétele származott a jobbágynépre kivetett rendkívüli adóból (segélynek is nevezték). Korábban ritkán vetették ki. A királyi tanács ülésén határoztak a kivetéséről, ám Mátyás idején többnyire az országgyűlésen szavaztak róla.

Uralkodása kezdetétől szedte királyunk, bár vitatható, hogy ekkor még az ellenfelei kezén lévő területekről maradéktalanul befolyt-e ez az összeg. Jobbágháztartásonként többnyire egy aranyforintot követelt (a kamara haszna ötszörösét), ám igen gyakran megesett, hogy évente két (esetleg három) alkalommal is szigorúan beszédte. Szlavónia lakói füstönként (háztartásonként) a magyarországi összeg felét fizették.

Az 1470-es évek közepéről származó beszámoló szerint királyunk ebből az adófajtából évente 250 ezer aranyforintot hajtott be, ám ha évente többször kivetette, annyiszor nagyobb lett a jövedelme. Más olasz nyelvű híradások 300 ezerre vagy épp 500 ezerre teszik a beszédett összeg nagyságát. A kutatás véleménye az, hogy a 70-es és a 80-as években akadt olyan év, amikor uralkodónk 500 ezer vagy 750 ezer forint (átlagosan 385 ezer forinttal számolhatunk) bevételre tett szert a rendkívüli adóból.¹⁶

A segély révén a jobbágy összbevételeinek a 10 százaléka tartott igényt a király. A szám látszólag nem magas, ám az uralkodói egy

aranyforintot termékeny gazdag vidékek és szegényebb tájak népe is fizette. Hozzá kell még tennünk, hogy a parasztemberek járadékkal tartoztak földesuraiknak, fizették az egyházi tizedet. Az állami terhekre a jobbágyok több helyen összeköltözéssel válaszoltak.

Az újabb kutatások arra a következtetésre jutottak, hogy Mátyás adópolitikája pontosan számot vetett a jobbágyi társadalom megnövekedett adózőképeségével. Ugyanis a parasztemberek tekintélyes hányada nem csupán a jobbágytelkét művelte, hanem jelentős földterületeket vett bérbe. És ekkor még nem beszélünk azokról, akik állatot tartottak, szőlőműveléssel gyarapították vagyonukat.¹⁷ A jobbágyok bírták a terhet, ám nem feledkezhetünk meg arról, hogy az évi kétszeri, háromszori kivetés nem volt könnyű teher.

V. Lászlónak évi 240 ezer, Mátyásnak az 1460-as évek legelején évi 250 ezer aranyforintnyi jövedelme volt.¹⁸ Hála a gazdaság fejlődésének, az imént ismertetett intézkedéseknek, az 1470-es évekre bevételei a többszörösére emelkedtek. Évente 628 ezer aranyforinttal bizonyosan gazdálkodhatott a kincstartó. Ám ha a rendkívüli adót kétszer is beszédte, s ez igen gyakran megesett, a bevételek akár 750–800 ezer forintba is emelkedhettek.¹⁹ Királyunk kétszer, háromszor annyi pénzre számíthatott, mint bármely elődje vagy utódja. Ennek a bevételnek nagy részét nem csupán a török elleni végvári vonal fenntartása, hanem a csehországi és ausztriai háborúk emésztették fel.²⁰

A fentiekben ismertetett példáink azt mutatják, hogy az uralkodó tanácsadóira támaszkodva gazdasági vonatkozású döntéseket hozott, amelyek elősegítették a gazdaság fejlődését. Az intézkedések azt a célt szolgálták, hogy erősítsék a bányászatot, támogassák a kereskedőket, védjék a jobbágyot. Végző soron arra törekedett a király, hogy minél magasabb jövedelemre tegyen szert. Politikája eredményeképpen gazdaságilag megerősödött országot hagyott utódjára.

Jegyzetek

- ¹ Kubinyi András: *Mátyás király*. Budapest, 2001, 29–30, 42–56. o.
- ² Uő: A kincstári személyzet a XV. század második felében. *Tanulmányok Budapest múltjából* 12. évf. (1957) 30–31. o. OSZK Kézirattár, Cod. Lat. 321. f. 36v.
- ³ Gyöngyössi Márton: *Pénzgazdálkodás és monetáris politika a késő középkori Magyarországon*. Budapest, 2003, 46–62. o.
- ⁴ Paulinyi Oszkár: A bányagazdálkodás Magyarországon a fejlett feudalizmus időszakában. In uő: *Gazdag föld – szegény ország. Tanulmányok a magyarországi bányaművelés múltjából*. Szerk. Buza János, Draskóczy István. Budapest, 2005, 335–349. o.
- ⁵ Marián Skladaný: Najstaršie doklady o podnikateľskej činnosti Jána Thurzu v stredoslovenských banských mestách. *Historické Studie* (Bratislava) 19. évf. (1974) 255–264. o. Uő: Hospodársky vzostup Thurzovcov. In *Thurzovci a ich historický význam*. Szerk. Tünde Lengyelová. Bratislava, 2012, 32–33. o.
- ⁶ Draskóczy István: Nagybánya bányászata az 1480-as években. Szempontok a város pecsétjének a történetéhez. In *Auxilium Historiae. Tanulmányok a hetvenesztendő Bertényi Iván tiszteletére*. Szerk. Körmendi Tamás, Thoroczkay Gábor. Budapest, 2009, 105–114. o.
- ⁷ Paulinyi Oszkár: Magyarország aranytermelése a 15. század végén és a 16. század derekán. In uő: *Gazdag föld – szegény ország*. 105–106. o. Gyöngyössi Márton: *Pénzgazdálkodás és monetáris politika a késő középkori Magyarországon*. 66–73. o.
- ⁸ Kubinyi András: A késő középkori magyar–nyugati kereskedelmi kapcsolatok kérdése. In *R. Várkonyi Ágnes emlékkönyv születésének 70. évfordulója ünnepére*. Szerk. Tusor Péter. Budapest, 1998, 109–117. o. Benda Judit: Marhakereskedelem és mészárszékek a késő középkori Budán, Pesten és Óbudán. In *Pénz, posztó, piac. Gazdaságtörténeti tanulmányok a magyar középkorról*. Szerk. Weisz Boglárka. Budapest, 2016, 407–421. o.
- ⁹ Draskóczy István: Egy olasz követjelentés tanúsága Mátyás bevételeiről. Szempontok középkori bányászatunk történetéhez. In *Ünnepi kötet Dr. Blazovich László egyetemi tanár 70. születésnapjára*. Szerk. Balogh Elemér, Homoki-Nagy Mária. Szeged, 2013, 175. o. (Acta Juridica et Politica 75.)
- ¹⁰ Gyöngyössi Márton: *Pénzgazdálkodás és monetáris politika a késő középkori Magyarországon*. 74–75. o.
- ¹¹ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Diplomatai Fényképgyűjtemény 240 491, 240 822. Házi Jenő: *Sopron szabad királyi város története*. I. rész. 5. kötet. Sopron, 1926, 79, 110. o. Kubinyi András: Buda és Pest szerepe a távolsági kereskedelemben a 15–16. század fordulóján. *Történelmi Szemle* 36. évf. (1994) 39–44. o. Weisz Boglárka: *Vásárok és lerakatok a középkori Magyar Királyságban*. Budapest, 2012, 80, 99. o.
- ¹² Mária Pakucs-Willcocks: *Sibiu – Hermannstadt. Oriental Trade in Sixteenth Century Transylvania*. Köln–Weimar–

Wien, 2007, 17–20. o. Simon Zsolt: Az erdélyi huszadvám igazgatása a késő középkorban. In *Gazdaságtörténeti Évkönyv 2016. Válság – kereskedelem*. Főszerk. Kövér György, Pogány Ágnes, Weisz Boglárka. Budapest, 2016,

333–334, 342–345. o.

¹³ A számitás Weisz Boglárka: *Vásárok és lerakatok a középkori Magyar Királyságban* alapján. Vö. uo. 18–39. o. OSZK Cod. Lat. 321. fol. 37v. Illetve Martinus Georgius Kovachich: *Formulae solennes styli*. Pesthini, 1799, 160–161, 190–191, 418–419, 539, 556. o.

¹⁴ Kubinyi András: A városi rend kialakulásának gazdasági feltételei és a főváros kereskedelme a 15. század végén. *Tanulmányok Budapest múltjából* 15. évf. (1963) 189–224. o.

¹⁵ Draskóczy István: *A magyarországi kősző bányászata és kereskedelme. 1440–1530-as évek*. Budapest, 2018, 44–67. o.

¹⁶ Kubinyi András: A Mátyás-kori államszervezet. In *Hunyadi Mátyás. Emlékkönyv Mátyás király halálának 500. évfordulójára*. Szerk. Rácz Gyula, V. Molnár László. Budapest, 1990, 109–114. o.

¹⁷ Nógrády Árpád: A földesúri adó és az adózás elve a késő középkori Magyarországon. In *Gazdaság és gazdálkodás a középkori Magyarországon: gazdaságtörténet, anyagi kultúra, régészet*. Szerk. Kubinyi András, Laszlovszky József, Szabó Péter. Budapest, 2008, 364–376. o. Nógrády Árpád: „Az elakadt fejlődés”. In *Keresztesekekből lázadók. Tanulmányok 1514 Magyarországról*. Szerk. C. Tóth Norbert, Neumann Tibor. Budapest, 2015, 11–29. o.

¹⁸ Draskóczy István: Egy olasz követjelentés tanúsága Mátyás bevételeiről. Szempontok középkori bányászatunk történetéhez. 173–184. o.

¹⁹ Kubinyi András: A Mátyás-kori államszervezet. 97–116. o.

²⁰ Kubinyi András: Városaink háborús terhei Mátyás alatt. In *Nándorfehérvártól Mohácsig. A Mátyás- és a Jagelló-kor hadtörténete*. Budapest, 2007, 93–104. o. Péterfi Bence: „Adj király katonát”. Zsoldosok és hadi finanszírozás a stájer–magyar határvidéken az 1480-as években. In *Veretek, utak, katonák. Gazdaságtörténeti tanulmányok a magyar középkorról*. Szerk. Kádás István, Skorka Renáta, Weisz Boglárka. Budapest, 2018, 165–183. o.